

УДК 811.11'81'255

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТВАРИН (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМІВ)

Тараненко Л.І., Щербакова О.С.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено дослідженню мовних засобів репрезентації тварин у різних сферах людської діяльності. Шляхом аналізу англomовних науково-популярних документальних фільмів у статті узагальнено найчастотніші мовні засоби, за допомогою яких тварини зображуються в контексті соціально-економічного життя індивіда, його культури і світогляду, релігійних і філософських поглядів та природоохоронної діяльності. Представлено результати аналізу кількісних показників особливостей перекладу досліджуваних англomовних текстових фрагментів на українську мову та здійснено якісну оцінку найпоширеніших способів перекладу цих засобів у співвіднесенні із семантичними особливостями репрезентації тварин в науково-популярних документальних фільмах.

Ключові слова: репрезентація тварин, мовні засоби, документальний фільм, науково-популярний стиль, переклад.

Постановка проблеми. Сучасному розвитку лінгвістики притаманна поступова зміна парадигм вивчення мови, коли дослідження її статичних і динамічних характеристик здійснюється з позицій еколінгвістики. Тому наукове вирішення питання мовної репрезентації тваринного світу у сучасній англійській мові є за своєю суттю надзвичайно актуальним, оскільки дозволить установити особливості варіювання мовних одиниць як наслідок відображення проблем навколишнього середовища (M. Richards [11], A.S. Sedlazeck [12]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що розгляд специфіки репрезентації тварин здійснювався на матеріалі текстів різних жанрів, зокрема медійного (A. Drasovean & E. McClaughlin [7]), наукового (A. Stibbe [13], S. Hardman [8]), релігійного (S. Mutterle [9]), політичного (M. Woods [15]) та художнього (K. Tüür [14]). Водночас у наведених дослідженнях не розкрито питання ролі мовних засобів в репрезентації тварин та специфіки їхнього перекладу на українську мову.

Тому метою цієї праці є встановлення номенклатури мовних засобів репрезентації тварин в англomовних науково-популярних документальних фільмах та особливостей їхнього відтворення в українських перекладах.

Виклад основного матеріалу. Для виконання започаткованого аналізу нами було обрано такі науково-популярні фільми та серії міні-серіалів науково-популярного жанру, присвячених відображенню тварин і природи: *Wild Australia* [4], *Hidden India* [3], *Peru – A Hidden Treasure* [10], *Colombia: Wild Magic* [6], *Wild China* [2], *Wild North* [5] та *Wild Patagonia* [1]. Саме ці фільми слугували матеріалом дослідження, оскільки кожен із них містить значну кількість мовних засобів та зображає не лише флору й фауну певної місцевості, але й звичаї, традиції та культурні особливості людей, що живуть у цих країнах.

Загалом було проаналізовано 260 текстових фрагментів, кожен з яких містить мовні засоби репрезентації тварин та належав до одного з тематичних блоків або до декількох одразу: тва-

рини в економіці та соціумі; тварини в культурі та світогляді етносу; тварини в релігії та філософії; тварини в природоохоронній діяльності.

Виконання запропонованого дослідження здійснювалося відповідно до такої алгоритмічної послідовності наукових дій: 1) вибір текстових фрагментів, що відображають репрезентацію тварин; 2) визначення їхньої належності до одного або кількох тематичних блоків; 3) виокремлення наявних мовних засобів; 4) переклад обраних фрагментів тексту на українську мову; 5) аналіз застосованих трансформацій для перекладу мовних засобів; 6) підрахунок текстових фрагментів у кожному з тематичних блоків, різних видів стилістичних засобів та їхнє зіставлення з відповідними перекладацькими трансформаціями.

Перш ніж представити результати здійсненого лінгвістичного та перекладознавчого аналізу, уважаємо за доцільне зазначити, що кількість фрагментів, що увійшли до чотирьох виокремлених тематичних блоків, не була однаковою. Нижче подано графічне представлення (рис. 1) кількісного співвідношення текстових фрагментів, що припадали на кожен тематичний блок.

Як видно з рисунка, репрезентація тварин здійснювалася, здебільшого, за допомогою підкреслення їхньої ролі в культурі та світогляді зображуваних етносів. Значенню тварин у релігії приділялося найменше уваги. Більшість текстових фрагментів цього блоку належать до кіно-тексту документального фільму, присвяченому культурі та природі Індії, де релігія відіграє досить вагому роль. Крім того, встановлено, що кількість фрагментів, які зображують тварин у контексті економічного та соціального життя людей, переважає над кількістю фрагментів із тематичного блоку, присвяченого природоохоронній діяльності і захисту тварин. Це свідчить про те, що, хоча в аналізованих документальних фільмах неодноразово наголошується на необхідності піклуватися про довкілля, сприйняття тварин в економічній площині занадто глибоко вкоринене в нашій свідомості.

На наступному етапі аналізу нами було опрацьовано експериментальні текстові фрагменти

Рис. 1. Кількісне співвідношення тестових фрагментів у чотирьох тематичних блоках

з погляду виокремлення типових мовних засобів репрезентації тваринного світу та встановлення закономірностей їхнього перекладу на українську мову. Найчастотніші мовностилістичні засоби, вживані в науково-популярних фільмах, та їхні способи перекладу зведено нами в таблицю 1.

Як видно з таблиці, пасивні конструкції, метафори та епітети посідають провідне місце одразу в декількох тематичних блоках. Висока частотність використання пасивних конструкцій пояснюється не лише особливостями англійської

мови, але й прагненням зменшити кількість висловлювань, у яких експліцитно звинувачують людей у руйнуванні довкілля та винищенні видів тварин. Проілюструємо особливості відтворення мовних засобів науково-популярних документальних фільмів в українських перекладах на такому прикладі:

*So unless they get a reward now and then they simply **withdraw their labour** [2]. – Тому, якщо їм не дати винагороду одразу, вони **влаштують страйк** (тут і далі переклад наш).*

Цей текстовий фрагмент описує спосіб риболовлі з використанням птахів бакланів. Метафора, яка міститься у фрагменті, була перекладена шляхом заміни синонімічною конструкцією. Як бачимо, у репрезентації бакланів не лише основну роль відіграє економічна користь від птахів, але й використовуються метафори, запозичені із соціально-економічного життя людей. До цього тематичного блоку належить і приклад, поданий нижче:

*Its **extravagant skin is the reason that this species is endangered since it used to be marketed** [10]. – Цей вид знаходиться під загрозою зникнення через свою **дорогу шкіру, якою торгували в минулому**.*

Тут йдеться про ягуарів у Перу та переслідування цих тварин у минулому. Для адекватного перекладу пасивної конструкції була використана зміна семантично-синтаксичної структури речення.

На прикладі, поданому нижче, можемо простежити, як умови довкілля впливають на сприйняття тварин людьми та відображення ставлення до них у світогляді місцевих жителів.

*Here, **resourceful creatures learn the specialist skills they need to survive in their own domain so they can call Patagonia home** [1]. – Тут **винахідливі істоти набувають спеціальних навичок, необхідних для виживання на території Патагонії, яку вони називають домівкою**.*

Таблиця 1

Узагальнення найбільш уживаних мовностилістичних засобів у науково-популярних фільмах та їхніх способів перекладу

Тварини в економіці та соціумі		Тварини в культурі і світогляді етносу	
Найчастотніші мовностилістичні засоби	Найбільш поширені способи перекладу	Найчастотніші мовностилістичні засоби	Найбільш поширені способи перекладу
Пасивна конструкція (21%)	Зміна семантично-синтаксичної структури речення (48%)	Епітет (19%)	Збереження стилістичного засобу (50%)
Метафора (8%)	Збереження стилістичного засобу (26%)	Ступінь порівняння (10%)	Зміна семантично-синтаксичної структури речення (26%)
Інфінітивна конструкція у функції мети (12%)	Заміна синонімами і синонімічними конструкціями (23%)	Метафора (4%)	Заміна синонімами і синонімічними конструкціями (17%)
Тварини в релігії та філософії		Тварини в природоохоронній діяльності	
Найчастотніші мовностилістичні засоби	Найбільш поширені способи перекладу	Найчастотніші мовностилістичні засоби	Найбільш поширені способи перекладу
Пасивна конструкція (26%)	Зміна семантично-синтаксичної структури речення (48%)	Пасивна конструкція (19%)	Зміна семантично-синтаксичної структури речення (50%)
Перифраз (11%)	Збереження стилістичних засобів (47%)	Метафора (6%)	Заміна синонімами та синонімічними конструкціями (11%)
Епітет (11%)	Заміна синонімами і синонімічними конструкціями (5%)	Емфатична конструкція (6%)	Збереження стилістичного засобу (33%)

Епітет, ужитий в оригіналі, було збережено і в українському перекладі. Так само цей мовно-стилістичний засіб був перекладаний в одному з багатьох номінальних речень в інших аналізованих документальних фільмах: *A spirited black stallion* [1]. – **Жвавий чорний жеребець.**

Наведемо інший приклад, який демонструє роль тварин у культурі та світогляді зображуваного етносу: *The storks are a sign of good luck, as well as a healthy habitat* [3]. – **Лелеки є знаком доброї удачі, а ще вони вказують на здорове середовище.**

Фрагменти, у яких тварини зображувалися в природоохоронній діяльності, містили значну кількість прикметників у найвищому ступені порівняння. Це пояснюється наміром підкреслити красу та унікальність зображуваних створінь і, таким чином, закликати глядачів вжити заходи, щоб захистити їх та їхнє середовище існування: *A culpeo fox, the largest of Patagonia's foxes* [1]. – **Магелановий зорро, найбільша лисиця Патагонії.** У цьому прикладі переклад було здійснено шляхом збереження стилістичного засобу. Таку саму роль виконують часто вживані в цьому тематичному блоці емфатичні конструкції, як-от: *These are the only bears in South America, and their existence is under threat* [6]. – **Вони єдині ведмеді в Південній Америці, і їхнє існування знаходиться під загрозою.**

Тематичний блок, присвячений репрезентації тварин у релігії та філософії, хоча і з найменшою кількістю мовно-стилістичних засобів, містить не менш цікаві випадки актуалізації функціонально-прагматичного спрямування номінацій тварин, наприклад:

As the main clean-up squad flies in, the young caracara is back and this time it's a case of David and Goliath [3]. – **Коли залітає головний загін з прибирання, молода каракара повернулася. Цього разу перед нами битва між Давидом і Голіатом.** Як бачимо, обидва мовно-стилістичні засоби – перифраз та біблійна алюзія – були збережені в українському перекладі.

Список літератури:

1. "Fire and Ice." Wild Patagonia, season 1, episode 1. BBC Natural History Unit, 2015. Netflix, <https://www.netflix.com/ua/title/80174007>.
2. "Heart of the Dragon." Wild China, season 1, episode 1. BBC Natural History Unit, 2008. Netflix, <https://www.netflix.com/title/70205730>.
3. "Lands of Change." Hidden India, season 1, episode 1. BBC, 2016. Netflix, <https://www.netflix.com/bw/title/80173684>.
4. "Realm of the Wombat." Wild Australia, season 1, episode 1. 2014. Netflix, <https://www.netflix.com/ca/title/80240662>.
5. "The Coast." Wild North, season 1, episode 1. 2015. Netflix, <https://www.netflix.com/watch/80125801>.
6. Columbia: Wild Magic. Directed by Mike Snee. Off The Fence, 2015. Netflix, <https://www.netflix.com/ar/title/80163974>.
7. Drasovean A., McLaughlin E. Animals and their places in news discourse: insights from cross-linguistic and diachronic perspectives [Electronic Resource] / A. Drasovean, E. McLaughlin. – Access Mode: <http://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/corpus/conference-archives/2017/general/paper209.pdf>.
8. Hardman S. Can we use anthropomorphic language in animal behaviour research? [Electronic Resource] / S. Hardman. – Access Mode: <https://ecologicablog.wordpress.com/2014/07/27/can-we-use-anthropomorphic-language-in-animal-behaviour-research/>.
9. Mutterle S. When does an animal become a beast? The role of semantics in the representation of other animals in religion [Electronic Resource] / S. Mutterle. – Access Mode: https://www.academia.edu/28270438/When_does_an_animal_become_a_beast_The_role_of_semantics_in_the_representation_of_other_animals_in_religion.
10. Peru – A Hidden Treasure. Directed by Luis Ara. Trailer Films, 2017. Netflix, <https://www.netflix.com/title/80217495>.
11. Richards M. Greening wildlife documentary [Electronic Resource] / M. Richards. – 2013. – Access Mode: <http://www.abc.net.au/cm/1b/5617726/data/greening-wildlife-documentaries-data.pdf>.
12. Sedlaczek A.S. Representations of climate change in documentary television. Integrating an ecolinguistic and ecosemiotic perspective into a multimodal critical discourse analysis / A.S. Sedlaczek // Language & Ecology. – 2016. – 19 p.

Висновки і перспективи. З огляду на викладене, набуваємо підстав узагальнити, що найчастотнішими мовними засобами є пасивні конструкції, метафори та інфінітивні конструкції у функції мети, які вживаються, переважно, у текстових фрагментах, що зображують роль тварин у культурі та світогляді певного етносу. Хоча в аналізованих документальних фільмах неодноразово наголошувалося на необхідності піклуватися про довкілля, сприйняття тварин з економічної точки зору занадто глибоко вкорінене у свідомості людей. Тому другою за чисельністю була група фрагментів, за допомогою яких висвітлюється місце тварин у соціумі та економічному житті людей. Репрезентація тварин відбувалася, здебільшого, за допомогою епітетів, уживання оцінних прикметників із різним ступенем порівняння та метафор.

Тварини в природоохоронній діяльності (третья за чисельністю група текстових фрагментів) зображуються, здебільшого, шляхом уживання пасивних конструкцій, метафор та емфатичних конструкцій. Найменш частотним є відображення тварин у релігії та філософії, представлене, переважно, пасивними конструкціями, перифразами й епітетами.

Найпоширенішими мовно-стилістичними засобами в чотирьох досліджуваних тематичних блоках є пасивні конструкції, метафори та епітети, які, як правило, перекладаються за допомогою таких трансформацій: зміна семантично-синтаксичної структури речення, збереження стилістичного засобу та заміна синонімами і синонімічними конструкціями.

До перспективних напрямів започаткованого наукового пошуку слід віднести подальше більш детальне вивчення питання ролі культурних особливостей та економічного розвитку країн, зображуваних у науково-популярному фільмі, та їхнього впливу на особливості функціонування мовно-стилістичних засобів у різних тематичних блоках.

13. Stibbe A. Language, power and the social construction of animals / A. Stibbe // *Society & Animals*. – 2001. – V. 9. – № 2. – P. 145-161.
14. Tüür K. Semiotics of textual animal representations / K. Tüür // *Tartu Semiotics Library* 18. – P. 222-239.
15. Woods M. Fantastic Mr Fox? / M. Woods // *Animal Spaces, Beastly Places*. – 2000. – P. 185-222.

Тараненко Л.И., Щербакова Е.С.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ЖИВОТНЫХ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫХ ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ ФИЛЬМОВ)

Аннотация

Статья посвящена исследованию лингвистических средств репрезентации животных в различных сферах человеческой деятельности. Путем анализа англоязычных научно-популярных документальных фильмов в статье обобщены наиболее частотные лингвистические средства, с помощью которых животные изображаются в контексте социально-экономической жизни индивида, его культуры и мировоззрения, религиозных и философских взглядов, а также природоохранной деятельности. В статье представлены результаты анализа количественных показателей специфики перевода исследуемых англоязычных текстовых фрагментов на украинский язык. Также осуществлено качественную оценку распространенных способов перевода этих средств в соотнесении с семантическими особенностями репрезентации животных в научно-популярных документальных фильмах.

Ключевые слова: репрезентация животных, лингвистические средства, документальный фильм, научно-популярный стиль, перевод.

Taranenko L.I., Shcherbakova O.S.

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

SPECIFICITY OF TRANSLATION OF LANGUAGE MEANS OF ANIMAL REPRESENTATION IN ENGLISH POPULAR SCIENCE DOCUMENTARIES

Summary

The paper is focused on the study of linguistic means of animal representation in various spheres of human activities. Having analyzed English popular science documentaries, we summarize the most common linguistic means representing animals in the context of a person's socio-economic life, culture and worldview, religious and philosophical views, as well as environmental conservation activities. The paper also presents the results of quantitative data analysis of the text fragments' translation from English into Ukrainian. A qualitative assessment of the most common translation techniques of the analyzed linguistic means is carried out in correlation with semantic peculiarities of the animals representation in popular science documentary films.

Keywords: animal representation, linguistic means, documentary, popular science, translation.